

КОНТУРЕ ТУЦОВИЋЕВОГ СХВАТАЊА О ТЕРИТОРИЈАЛНОМ УРЕЂЕЊУ БАЛКАНСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Налазећи се између Отоманског Царства (које је трунуло и са развојем капиталистичких односа све више постајало плен и разбојиште интереса великих сила) и Аустро-Угарске (која је, потискивана од Немачке и без осигураног тржишта, настојала да се угнезди на Балканском полуострву), Србија и њени политички људи интензивније и јасније су схватили опасност од империјалистичких држава него политичари и интелектуалци у другим балканским земљама. Зато није нимало случајно што се код Срба најпре укоренила идеје о савезу балканских земаља па и о балканској федерацији као најпоузданијем средству и начину да се балкански народи, сами и без посредовања великих и заинтересованих заштитника, одупру туђем мешању и притиску.

Још је Живојин Жујовић запазио да се решење балканског питања може постићи стварањем балканске федерације коју би сачињавали равноправни народи Балкана.¹ Изражавајући се против анексионистичких планова србијанске бирократије и првих буржоаских слојева који су тежили стварању „Велике Србије“, и на рачун суседних народа, Светозар Марковић је тражио да се револуционарним путем ради на јужнословенском савезу (1874) и на што ближим односима Србије са Бугарима (1868) и Срба са Хрватима, како би се створила балканска федерација; он се борио не само за слободу од спољњег угњетавања него и за најшире унутрашњеполитичке слободе, тражећи окружну самоуправу, дакле нешто налик на кантонални систем федеративно уређене Швајцарске, и држећи да сложени тип аустроугарске државе није оно што народима Подунавља и Балкана одговара.² На бугарској страни први је Христо Ботев (1871) изнео гледиште о спасу и будућности балканских народа од вршљања руског царизма и других велесила на Балкану у стварању конфедерације, коју су тада проповедали и панслависти; у свом листу „Знаме“ (1874, 1875) он се изражавао и против пијемонтешких идеја српске кнежевине, држећи да решење политичког уређења треба тражити у федеративној заједници балканских народа.³

¹ М. Вукомановић, *Живојин Жујовић о решењу националног питања балканских народа, Велике силе и Србија пред први светски рат*, Београд, 1976, 733.

² Св. Марковић, *Сабрани списи*, књ. I, Београд, 1960, 110 и 111; II, 165—6, 166, 362, 363, 364, 369; III, 44, 218, 219, 235; IV, 121, 418, 419, 422. — Вид. и: В. Поповић, *Источно питање*, Сарајево, 1965, 163—4.

³ »Радничке новине« (у даљем тексту: РН), 23. V 1915, 1.

Српска социјалдемократска партија (ССДП) и Димитрије Туцовић, као њен најпознатији идеолог, такође су прихватили идеју о балканској федеративној заједници, али не онако како ју је проповедао Светозар Марковић, него у облику који је нудила Друга интернационала, са стварањем аутономне Македоније. Треба одмах рећи да је идеја о балканској федерацији код балканских социјалиста, мада се јавила још 60-их година XIX века, остала недовољно одређена и разрађена. Основни прилази у том питању и самог Димитрија Туцовића исцрпљивали су се у два полазна става: а) мале државе у доба империјализма капитала природно су упућене на заједницу; б) буржоаске владе и монархије нису за такве сложене државе, јер само пролетаријат заступа слободу и других народа.⁴ Нешто прецизније обресе те федерације дао је, ипак, већ Светозар Марковић. Његов полазни став о револуционарном сламању двеју конзервативних царевина, Турске и Аустро-Угарске, да би се у једном изузетном револуционарном захвату створила федеративна заједница заокружених националних територија балканских народа, није прихватила Друга интернационала и зато тај став дуго не налазимо ни у учењу ССДП. Нешто слично јавиће се тек 1910. године код Туцовића, али не под утицајем Св. Марковића, него лидера Друге интернационале Карла Кауцког. Због тога треба бити крајње резервисан према наводима о неком историјском континуитету у схватању српских и (преко њих) југословенских социјалиста, јер се таква мишљења глобално и паушално могу износити на јубиларним симпозијумима, научно недовољно одговорно и са врло присутним националистичких акцентима, али се такве тврдње не могу доказати уобичајеним научним путем, на основу историјских извора и путем анализа.

Континуитета у погледу схватања о балканској федерацији није било ни код самог Туцовића. И код њега та схватања доживљавају промене, сходно политичким условима у којима се борила ССДП у једном политички бурном периоду пред први светски рад. Концепцији о континуитету схватања иде наруку и савремено мишљење наших политиколога да није оправдано и допуштено супротставити конфедерацију федерацији. Иако у федерацији може бити елемената конфедерализма, као што и у конфедерацијама у новије време све више избијају начела федерализма,⁵ ипак се запажа елементарна разлика између савезне државе (федерација) и савеза држава (конфедерација). Код српских социјалдемократа принцип федерализма и конфедерализма заиста није увек јасно разлучиван. Код лидера бугарских (тесних) социјалиста, међутим, правилно се разликовала федерација балканских народа (као став социјализма) од идеје кон-

⁴ Д. Туцовић, *Србија и Арбанија*, Београд, 1914, 94, 112—3, 77—8.

⁵ Ј. Борђевић, *Политички систем*, Београд, 1967, 364—78. — Велика је штета што је тај став, који одговара југословенским потребама у научном тумачењу савременог тренутка, пренео на прошлост Живан Стојковић у свом магистарском раду (*Српска социјална демократија и национално питање 1903—1919*, Лесковац, 1979, 92).

федерације балканских држава (као у основи буржоаски прилаз решењу балканских проблема).

Идеја балканске федеративне заједнице јавила се код српских социјалдемократа одмах по настанку ССДП, у резолуцији јавног збора у Београду, 24. VIII/6.IX 1903, о стању у Македонији и Старој Србији поводом избијања Илинденског устанка. Тада је речено: „Збор налази да је једино правилно решење овог питања аутономија Старе Србије и Македоније у вези са конфедерацијом балканских држава.“⁶ Одмах треба констатовати следеће квалитете: 1) тражи се права конфедерација, која претпоставља претходно обликоване државе; 2) аутономија Македоније и Старе Србије (што ће рећи целог косовског и делова битољског и солунског вилајета) замишљена је у оквиру Турске као конфедеративног члана такве сложене државе. Аутономија је самоуправна област која увек мора бити самоуправна управо у односу на какву државу као целину; она не би била аутономна у укупној балканској целини, јер тада не би била аутономна, него држава, као све друге дотадашње државе као чланице нове конфедерације. Уосталом, подвођење двеју различитих области (Македонија, Стара Србија) у целину једне конфедеративне чланице са аутономним статусом могло се не само најнепосредније и најлакше постићи, него је тешко било замислити да би се у тадашњим условима могла оборити османлијска власт у централним деловима Балканског полуострва а у истој тој Отоманској Царевини налазили су се и дотад и Македонија и Стара Србија.

Идеја о федеративном споју на Балкану јавила се стварно 1903. године и пре Илинденског устанка у гласилу српских социјалиста. Осуђујући русофилство србијанских интелектуалаца и одговарајући на писање београдског „Дневног листа“, у чланку *Докторска мудрост* „Радничке новине“ су (12. фебруара) писале: „Први услов за правилан национални и политички развитак државица на Балкану лежи у том да се уништи антагонизам малих државица, који их излаже штетним утицајима како деспотске Русије, тако исто и хабсбуршке Аустро-Угарске. А за данас то би се дало постићи једино конфедерацијом балканских државица с једнаким правима и слободним прометом.“⁷ Облик који је ту предложен није предвидео улажење Османлијске Империје у најављену конфедеративну целину, али је нагласио елеменат царинске уније, што може бити и ванконфедеративни спој извесних држава. Није јасно, само, како би се успоставио терито-

⁶ „Радник“ (Крагујевац), 3. IX 1903, 1; В. Стругар, *Социјална демократија о националном питању југословенских народа*, Београд, 1956, 46—7. — У чланку се помиње „федеративно уређење“, а федерација балканских народа у једном чланку у следећем броју листа (5. IX 1903, 3—4). — Занимљиво је да је у резолуцији бугарске и српске социјалистичке омладине македонски револуционарни покрет смештен одмах „с оне стране Копаника“, тј. да је у тај покрет укључена и цела територија Косова (РН, 2. III 1903, 2).

⁷ РН, 12 II 1903, 1; Ж. Стојковић, н. д., 44.

ријални контакт Србије и Бугарске (евентуално и Румуније) са осталим балканским хришћанским државама, са Црном Гором и Грчком, кад их је раздвајала отоманска државна територија.

У то време постојао је руски план о унији под руским протекторатом Бугарске, Србије и Црне Горе уз поделу Македоније (и свакако косовског вилајета, или бар, у сваком случају, његовог дела који је обухватао Новопазарски санџак), о чему су писали бугарски (тесни) социјалисти. Српски социјалдемократи су се могли упознати с тим петроградским програмом из чланка Димитра Благојева *Однос руске владе према Бугарској*, који је објављен 15. септембра 1903. Благојев је критиковао тај нацрт и посебно царско настојање да се за епископа у Скопљу постави Србин (Фирмилијан); према Благојеву, мада је у скопском (косовском) вилајету било Срба, Бутари су имали већину кад је реч о хришћанском живљу, те се ни преко Русије не би могла прихватити тежња српских националиста да Србија овлада Скопљем. У истом чланку Д. Благојев је констатовао да бугарски кнез Фердинанд није одушевљен некаквом аутономијом Македоније, јер би према династичком рачуну она могла бити опасна за одржавање бугарске владарске породице па и за Фердинандову личну владавину.⁸ Српски социјалдемократски листови прешли су ћутке преко те руске комбинације о унији увећаних балканских словенских државица као и преко писања Д. Благојева, мада су листови развијеније бугарске социјалистичке штампе примани.

„Радничке новине“ су нешто знале о плановима царске руске владе, те су донеле превод немачког чланка у коме је писано да се тзв. источно, македонско питање може решити не руском превлашћу у Европи, него стварањем снажне конфедерације балканских државица.⁹ У том Парвусовом чланку може се добити утисак као да се у немачкој социјалној демократији на балканску конфедерацију већ тада гледало као на нешто јединственије уређену државу (упоредни појмови: снажна балканска држава остварена на федеративној основи и конфедерација балканских државица). Сама ССДП се држала схватања да треба бранити националну самосталност, али не на основу националистичког програма, него прихватајући интернационалистичка начела.¹⁰ Дакле, док се у Другој интернационали већ тада помало нагињало федеративном уређењу пројектоване балканске заједнице, ССДП се чврсто држала постојања националних држава, чему би више следовала конфедерација. Ако је у тим условима говорила о аутономији Македоније, ССДП је ову замишљала у оквиру Турске, не изјашњавајући се ближе да ли би таква ре-

⁸ Д. Благоев, *Сочинения*, т. VIII, Софија, 1958, 567 и 571.

⁹ РН, 5. III 1903, 1. — Чланак *Русија и македонско питање* у ствари представља превод познатог теоретичара Друге интернационале Парвуса у ставу званичне Русије према македонском питању.

¹⁰ Е. Реџић, *Становиште Српске социјалдемократске партије према балканском и југословенском питању*, Токови револуције, X—XI, Београд, 1974—5, 248; Ж. Стојковић, н. д., 45.

организована Турска била, као посебна држава, члан балканског конфедеративног клуба.

Прво поуздано Туцовићево експонирање за идеју балканске конфедерације треба установити у вези са збором бугарске и српске студентске омладине у Софији (24. II/8.III 1904). Туцовић је одиграо значајну улогу у састављању резолуције са збора, као један од делегата на збору. Једна од мисли резолуције била је да буржоазије и интелигенција балканских држава нису у стању да се заложу за идеју балканске конфедерације, док их на то својим притиском не принуди пролетаријат, који искрено тежи братству народа.¹¹ Термин „конфедерација“ није био својствен бугарским (тесним) социјалистима, и у таквој формулацији се несумњиво огледа схватање ССДП.¹²

У то време Македонски комитет у Лондону залагао се за аутономију Македоније, Старе Србије, Албаније и једренског краја. Септембра 1903. он је израдио и поделио свој пројекат у том смислу. Познати македонски револуционар Б. Сарафов је јануара 1904. био код Ричота Гарибалдија у Милану да би радио на једној аутономној Македонији, која би представљала језгро при стварању будуће конфедерације балканских држава. Сарафов је сматрао да је при стварању такве Македоније потребан договор Грчко-Македонаца, Бугаро-Македонаца и арбанашких хришћанских (не муслиманских!) елемената, мада је признавао да и Србија и Румунија могу имати интереса у Македонији. Главни елемент били би ипак Бугари, јер би се морало водити рачуна и о томе да су Бугари стекли нека права Санстефанским мировним уговором. Аутономна Македонија налазила би се под Портином врховном влашћу, а западне велесиле, Италија, Француска и Енглеска, имале би право контроле. Свако пресизање Русије и Аустро-Угарске (дакле, и утицај Немачке) требало би спречити.¹³

Док је ССДП, држећи се норми Друге интернационале а и својих национално-политичких концепција, говорила о аутономији Македоније, та девиза је била мање симпатична бугарским социјалдемократима. Д. Благојев ставља македонско питање под знаке навода и објашњава да се под тим називом подразумева ослобођење македонског вишенационалног становништва или реформисање управе у земљи која се назива Македонијом; македонско дипломатско питање начиниле си саме велесиле, кад се појавио унутрашњи револуционарни покрет у Македонији, желећи да освоје отоманско тржиште и да учествују у подели Тур-

¹¹ РН, 2. III 1904, 1; *Српска социјалдемократска странка*, Грађа, Београд, 1966, 159—61; Е. Атанасова, *Димитрије Туцовић и бугарски револуционарни марксисти — тесни социјалисти*, Српска социјалдемократска странка, Научни скуп, Београд, 1965, 13.

¹² Чак је и буржоаски „Трговински гласник“ (Београд, 29. V 1904, 1) у то време писао да не долази у обзир грабеж Македоније у име Душановог или Самуиловог царства, него савез балканских народа који би признао аутономију Македоније.

¹³ А. Раденић, *Аустро-Угарска и Србија 1903—1918*, Документи из бечких архива, I, Београд, 1973, 286; II (1973), 44—5, 72.

ске. У доба руско-аустријског договора у Мирџштегу балканске државе су још биле без значаја у Македонији, мада су и бугарска и српска буржоазија гледале на македонско питање као на своје национално питање, ширећи даље своју пропаганду. Балканске државе појединачно не могу ништа у Македонији. Унутрашња македонско-једренска организација (ВМОРО) настоји да свој циљ постигне револуцијом у самој Македонији, тражећи паролем „Македонија Македонцима“ политичку аутономију у којој би сви народи били равноправни. Према Д. Благојеву, та би парола пре свега значила „Македонија за Бугаре“. Пошто би се успоставила таква аутономија, једним устанком, уз интервенцију Европе, требало би изнудити прикључење Македоније Бугарској, с обзиром на то да су релативно најбројнији били Бугари (тј. Македонци). Иако је писао о бугарској националности у Македонији (сам Благојев је родом био из Македоније!), Благојев није био загрејан за македонску аутономију. Он је био мање од српских социјалиста понесен Балугџићевим предлогом о царинској унији између Србије и Бугарске, добро знајући да тиме социјализам на Балкану ништа не би добио а да би се дала прилика да се Аустро-Угарска рогуши.¹⁴

После победе младотурске револуције Д. Благојев је проповедао образовање „федеративне империје“, која би обухватала балканске државе и Отоманско Царство у Европи и Малој Азији, и која би једина била у стању да уједини нације са поменутог простора и да створи један привредно и војно-политички здрав државни организам који би могао да се одупре Русији и Аустро-Угарској. Новембра 1908. Благојев је поновио своје становиште о укључењу Турске у балканску републику која би омогућавала уједињење нација и отклонила династичке интересе. Благојев ни тада није помишљао на конфедерацију балканских држава са Отоманским Царством, него само на федерацију балканских народа која би настала без примене силе и слања трупа балканских монархија. Он је примећивао да бугарска буржоазија тада није рачунала ни са каквом балканском федерацијом.¹⁵

На српској страни, поводом анексије Босне и Херцеговине, јавиле су се радикалне концепције у ССДП, да би и Босна и Херцеговина требало да се прикључе балканској конфедерацији, позивајући се на мишљење неких европских грађанских професора.¹⁶ Туцовићева егзалтирана визија новог, преображеног Балкана (априла 1909) показивала се као федерација балканских народа „којој је стожер препорођена револуционарна Турска којој прилазе сви остали“. То би била заиста федерација, а не конфедерација, јер не би познавала и признавала државе у свом саставу: „Балкан без вештачких конструкција сићушних држава, без лилипутанских краљева и царева“, „Балкан слободан,

¹⁴ Д. Благојев, н. д., X (1959), 53—4, 55—6, 61, 63, 66, 68, 265 и 267, 434, 435—7. — О држању ССДП према идеји о царинској унији вид.: РН, бр. 61/1907.

¹⁵ Д. Благојев, н. д., XIII (1966), 52, 142, 144.

¹⁶ РН, 6. I 1909, 3.

независан, један, република“.¹⁷ Такве концепције биле су нешто сасвим ново у односу на оно чега се ССДП држала све време од свог постанка, па и пре тога.

У том Туцовићевом схватању о федеративној републици (на супрот ранијој концепцији о конфедеративном споју националних држава) треба видети утицај писања Д. Благојева, који се утицај распознаје и у Туцовићевом наступу против санстефанске Бугарске.¹⁸ Те своје погледе Благојев је најпотпуније изразио у чланку *Политички изгледи* (6. јуна 1909), у коме је резолуовао на следећи начин: На Балкану треба изградити једну федеративну државу која би представљала савез балканских народа; народи на својим територијама не би задржали никакву државноправну самосталност, те зато та заједница и не би била конфедерација, него федерација; националне целине сачувале би само унутрашњу самоуправу, која не би представљала државу. Благојев је своја схватања строго дистанцирао од концепција политичких група са левог буржоаског и ситнобуржоаског крила и нихилиста, који су изражавали спремност да са осталим балканским државама и Турском ступе у конфедеративну везу („један општи савез“) која би укључивала и царинску унију.¹⁹

Благојев је, изгледа, утицао и на лидера Друге интернационале Карла Кауцког, који је једним својим радом у лето 1909. потврдио концепције Д. Благојева. Отишао је и корак даље, па је тезу о федерацији балканских народа допунио једном другом тезом која је том схватању дала динамичку димензију, којом је требало омогућити и реално настајање такве федерације, о чему Благојев никад није писао. Тај динамизам Кауцки је мислио да оствари без Турске и на њен рачун, мобилишући национално-ослободилачку енергију балканских народа. Ситнобуржоаски епигони Кауцког у Бугарској и преводилац његовог чланка на бугарски („др Јуриј“) имали су у виду савез не свих балканских држава, него само неких, које би се билатералним савезима везале за Бугарску као главну карику савеза (Бугарска—Србија, Бугарска—Румунија). Благојев се није с тим могао сложити, мада је признавао да је и сам сматрао да је заостала Турска најдаље од замисли о балканској федерацији.²⁰

Примивши у пролеће 1909. од Благојева идеју о федерацији балканских народа (са Турцима), Туцовић је већ у августу исте године прихватио корекцију Благојевљеве тезе са чланком Кауцког. Туцовић је то ново прихватање развио у виду своје прве критике младотурака, који је преврат раније узносио. Туцовић је критиковао тежњу нових властодржаца Турске да ојачају ауторитет власти и да своје револуционарне савезнике претворе у

¹⁷ РН, 14. IV 1909, уводник; Д. Туцовић, *Сабрана дела* (у даљем тексту: СД), II, Београд, 1975, 427—30.

¹⁸ РН, 25. IX 1908; Д. Туцовић, СД, II, 262. — Упореди Д. Благоев, н. д., VIII (1958), 531 (I. VIII 1903); XII (1961), 313 (септембра 1907).

¹⁹ Д. Благоев, н. д., XIII, 330, 328—9, 279.

²⁰ Исто, 285, 388, 391.

обичне поданике, уместо да спроведу социјалне и политичке реформе, међу којима и аграрну реформу. Штавише, младотурци су чак хтели да ограниче кретање хришћана, који су у Македонији били не само многобројнији него и привредно и културно снажнији елемент. Ипак и тада је Туцовић још имао извесних илузија са младотурцима, јер је писао: „Победа младотурака направила је Турску од објекта спољне политике великих капиталистичких сила субјектом политике. Тиме су се мало приближиле могућности савеза Турске са малим балканским државама за заштиту од капиталистичких потискивача и завојевача на Балкану. Питање је само да ли се супротности између Турске и балканских држава неће показати много јаче од ове тежње.“²¹ Турска је са младотурцима постала отпорнија према империјализму капиталистичких велесила. Ако не желе да буду жртве туђег продирања, балканске државе, према Туцовићу, морале би се удружити. Тај савез, којим би се елиминисале и међусобне противречности, могао се постићи само стварањем конфедерације народа на Балкану. „Један једноставан економски и политички фронт свих балканских народа“ — писао је Туцовић — „како према Аустрији и Немачкој, тако исто и према Русији, Италији, Француској и Енглеској — то је једини спасоносни рецепт за тешку бољку која нас већ вековима мучи, то је једини начин нашег опстанка!“²²

На Првој балканској социјалдемократској конференцији, одржаној у Београду 7—9. јануара 1910, Туцовић је тражио заједничку акцију која би Балкан претворила у заједничку сферу интереса и утицаја, што би се постигло удруживањем привредних снага. Неким својим ставовима он се приближио тези о културном јединству раздвојених народносних маса као предуслову политичког удруживања. Он је писао: „Ми отворено изјављујемо: није српска влада та, нису српски бајонети ти који ће извршити уједињење југословенства. То су народне масе, које ће извојевати услове за културни напредак, извојевати себи и слободу.“²³ Бугарски делегат Хр. Кабакчијев најизворније је заступао идеју о уједињењу балканских народа у балканску федеративну републику, која једина може решити национална питања, и то не присаједињавањем једне земље другој, него револуционарном борбом за опште ослобођење.²⁴ Македонски социјалисти били су такође за стварање заједничке федеративне републике, која је идеја супериорно владала духовима.²⁵

²¹ РН, 6. VIII 1909, 1; Д. Туцовић, СД, III, 17—20.

²² РН, 23. XII 1909, 1; Н. Поповић, *Димитрије Туцовић*, Београд, 1934, 284—5.

²³ Д. Туцовић, *Изабрани списи*, књ. II, Београд, 1950, 35—7, 21—3; РН, 29, XII 1909, 1.

²⁴ *Историјски архив КПЈ*, т. VI, Београд, 1951, 274—5; Д. Туцовић, СД, III, 93.

²⁵ *Историјски архив на СКМ*, т. II, књ. 2, Скопје, 1958, 213; Д. Зографски, *За работническото движење во Македонија до балканската војна*, Скопје, 1950, 245.

Од значаја је видети шта се подразумевало под *целинама* („збијањем привредних снага у целине“). Дословно нису помињане *националне* целине, него је тражено стварање привредних целина. Међутим, како ове представљају и територијалне, природне целине, биће да се мислило и на стварање националних целина. Националне целине су биле оно од чега је, као буржоаског државноправног идеала, увек полазила социјалдемократија Друге интернационале. У чланку о националном задатку социјалиста међу балканским Словенима (који је „Борба“ управо тада донела у преводу) К. Кауцки говори да ће уједињење нација постати непотпуно, „пошто ту не долазе и Бугари из Македоније“. Туцовић је без коментара објавио и следеће редове свога учитеља: „Има само један пут да се бугарска нација потпуно уједини, да се Бугари у Македонији уједине са својом браћом а да Бугарска не тражи за то помоћ од које стране силе нити да се вечито коље са Србима, Грцима и Турцима, а тај је пут уједињење и свих нација Балканског полуострва у једну федеративну републику.“²⁶ Карактеристично је да се нигде у резолуцији Балканске социјалдемократске конференције не говори ни о аутономији Македоније, ни о конфедерацији балканских држава. Изгледа да је Туцовић почетком 1910. године без резерве прихватио рецепт Кауцког. У резолуцији се говори о разбијању постојећих граница и о независности (дакле, и претходној груписаности!) народа чија се једноставна федерација тражи. Те акценте разазнајемо у поменутом чланку К. Кауцког. Он налази решење „уједињењем балканских народа у једну велику савезну државу“, дакле федерацију, а не у конфедерацију држава. Кауцки не жели да се националне идеје потискују, него, напротив, тежи да национални моменат, тј. стварање националних целина, искористи за извлачење снаге и моторности тој новој творевини. У тој федерацији Кауцки даје у изглед Србији уједињење са Србима под Хабсбуршком Монархијом и напомиње да такво уједињење не би могле никад да изврше „данашње кепецке монархије“. Таквом развоју ствари сметале су само династије. Зато се у пролеће 1910. јасно дефинише република као извршилац уједињења у *демократској* републици балканских народа, који би се том приликом и национално заокружили као целине. Таква могућност збила би масе око социјалдемократа.

Прихватањем овог динамичног антиимперијалистичког програма Кауцког, ССДП и Д. Туцовић су се, бар за тренутак, одrekli ранијег програма балканске конфедерације држава са аутономном Македонијом. Македонија је требало да уђе у једноставну везу са Бугарском, а Стара Србија са арбанашком већином у арбанашку целину. У складу са таквим приступом, Туцовић, кад говори о балканским земљама, не испушта из видокурга југословенске области Аустро-Угарске. У чланку који је објављен у „Борби“ он је навео максимум да Балкан пати од

²⁶ „Борба“ (Београд), 1. IV 1910, 251 и 253.

сувишних граница, помињући једног писца да европска политичка карта личи на просјачки огртач, јер има сијасет закрпа. Туцовић у вези с тим резонује: „И Балкан и југословенске области Аустро-Угарске су заиста просјачки огртач који се даље ни сам не може да држи у целини. За такво стање ствари имају интерес једино династије.“ Међе створене у прошлости само сметају и мали народи не могу бити „ни 24 сата осигурани да ће моћи на миру живети у својој слободној и самосталној кућици“. Излаз треба тражити једино у груписању и демократији.²⁷

Управо с обзиром на поменуту концепцију Кауцког о повећавању нација у целине, да би то помогло као моторна снага при трансформисању новог Балкана као федеративне републике, бунтовни Арбанаси су стекли завидно место у свим Туцовићевим радовима почевши од првих недеља 1910. године. Но, управо присутност таквих Арбанаса у тадашњим Туцовићевим концепцијама још једном потврђује да се он привремено одрекао аутономне Македоније. Он је, на пример, писао: „У борбама против завојевачког страног капитала, као и у борби, а пред којом стоје народности у Македонији, имаће своју не тако малу улогу и Арнаути.“²⁸

У ССДП се о *целинама* говорило као о економским, а не политичким, да се не би стекао утисак да је реч о неким заокруженим националним државама. Ипак, сматрало се да ће тек федерација народа гарантовати национални развитак, економски просперитет, демократску самоуправу, независност од спољњег непријатеља и ослобођење радничке класе. „Целине“ значе превазилажење партикуларизма и уклањање вештачких граница²⁹ (а тиме доприносе и националном сазревању маса). Оне омогућују збијање националних маса, јаче учешће и ширих народних редова, кроз савез слободних балканских народа.³⁰

Поред свих јасних опредељења велике политике ССДП, Туцовића је додир с Македонијом увек враћао у свет реалности. Боравак у Скопљу јула 1910. допринео је да Туцовић заузме став о томе да се Македонија налази у посебном положају и да има специфичне потребе, којима више одговара статус аутономије него груписање у националне или економске целине. „Народу у Албанији, Македонији и Старој Србији“ — запазио је Туцовић — „без обзира на веру и народност, потребно је више гаранције за слободан живот и развитак, а не нових окова. Унутрашње ослобођење народа у овим областима је први услов и за његово учешће у општој балканској конфедерацији, у којој Турској припада тако значајна улога, и за коју она може имати нарочитога интереса.“³¹ При томе, скопски социјалдемократи и њихов орган „Социјалистичка зора“ узимали су као

²⁷ Д. Туцовић, *Изабрани списи*, II, 26—8.

²⁸ „Борба“, 1. V 1910, 326; Д. Туцовић, *Изабрани списи*, II, 284.

²⁹ РН, 2. II 1910, 1.

³⁰ Д. Туцовић, *Изабрани списи*, II, 39, 49—50.

³¹ „Борба“, 16. VII 1910, 521—4; РН, 20. VI 1910; Д. Туцовић, СД, III, 400—404 и X, 251—4.

политички циљ балканску федеративну републику.³² Српски буржоаски лист у Скопљу „Вардар“ у исто време заступао је идеју о балканској буржоаској конфедерацији.³³

Занимљиво је да се румунски социјалдемократски лидер Крсто Раковски (иначе по народности Бугарин) у јесен 1911. залагао за остварење балканске конфедерације, иступајући против паролe о балканској федеративној републици. Раковски је сматрао да је проповедање конфедерације било корисно јер је та идеја била практичнија и остварљивија, а у ствари је представљала етапу у борби за федеративну републику као крајњи циљ. Он се загрејао за ствар једног војног савеза Турске и Бугарске, јер је држао да реализацији идеје са конфедерацијом треба прићи не предлогом о царинској унији, него војним савезом Турске и балканских држава, у време негативних последица по Турску рата с Италијом. Благојев се није слагао с таквим редоследом ствари, тврдећи да је балканска федерација остварљива и у буржоаским условима. Он је осуђивао Раковског да као човек на радничкој левици тражи оно што захтева и буржоазија.³⁴

Октобра 1911. године у пропаганди ССДП упоредо постоји девиза о балканској федеративној републици и идеја о заједници република (дакле, конфедерација), концепција о укључености Турске у тај федеративни спој као и замисао о заједници без Турске. Балканска федерација је на претходној социјалдемократској конференцији у Београду 5/18. октобра 1911. замишљена као заједница либерално-буржоаских државних јединица. На зборовима који су одржани 25. октобра /7. новембра тражено је: да се од напредних друштвених снага захтева да се заложe за стварни демократски преображај балканских држава и за њихово удруживање у федеративну републику, укључујући и Турску.³⁵ Испадало би да је разликовање конфедерације од федерације, као и код Раковског, ствар развитка, две етапе у постизању коначног циља, федеративне републике. Ипак, та република би била нешто друкчије организована него она у концепцији Кауцког 1909, јер укључење Турске значило би омогућавање македонске аутономије, бар у првој етапи, на нивоу конфедерације. У том случају највише територијалних реорганизација било би са Турском, кад би се пришло остварењу друге етапе развитка, јединствене републике. Турска је, иначе, критикована како због своје назадне политике, тако и због тога што отвара апетите балканских државица и европских велесила.³⁶

Марта 1912. изашла је из штампе агитациона публикација *Ко је издајник*. У њој је популарно али на основу историјских података објављена расправа о спољној политици српских бур-

³² П. Митропан, *Штампа Јужне Србије*, Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије, 1912—1937, Скопље, 1937, 897.

³³ „Вардар“ (Скопље), 27. X 1911, 1.

³⁴ Д. Благоев, н. д., XV, 97, 95.

³⁵ Д. Лапчевић, *Рат и српска социјална демократија*, Београд, 1925, 30—2; *Историјски архив КПЈ*, т. III, Београд, 1950, 287—88.

³⁶ РН, 7. X 1911, уводник.

жоаских партија, с тезом да национални издајник није ССДП, него управо те странке, јер нису прихватиле за све балканске народе корисну и спасоносну идеју о балканској федерацији.³⁷ На сличан се начин у бугарској јавности борио против бугарских грађанских странака и „широких“ социјалиста Д. Благојев, који је посебно морао да расправља о лозинки о аутономној Македонији као решењу које не разрешава све балканске дилеме. У првомајском чланку *Против хулиганске Русије*, он је тумачио да се под конфедерацијом обично мисли (па и у руској дипломатији) само на један привремен савез балканских држава; такву конфедерацију прихватају шовинистичке партије као тактичко решење док се не постигне прави освајачки циљ; ни таква конфедерација, ни аутономија Македоније (која би се ускоро преобратила у анексију Бугарској) не разрешавају балканске невоље, него једино једна федеративна република на Балканском полуострву. Благојев тада још није говорио, као 1919. године, да би таква федерација значила и демократску и социјалистичку републику. Кад је, у жељи да обезбеди аутономију пространих територија Арбанасима, аустроугарски министар спољних послова гроф Берхтолд лансирао тезу о потреби за децентрализацијом Отоманског Царства, Благојев је устао против таквог покушаја. С правом је тврдио да би се тиме Бугарска морала одрећи великог дела Македоније и да би таква аутономија и децентрализација корист донеле само империјалистичкој Аустрији.³⁸

За федерацију слободних балканских народа залагала се и резолуција збора у Београду одржаног 22. IV/5. маја 1912.³⁹ Социјалистички посланик у Народној скупштини Драгиша Лапчевић на седници 9/22. јуна иступио је против милитаризма, а за балканску федерацију.⁴⁰

Са тих позиција писао је и Живко Топаловић у чланку *Устанак у Албанији* (17/30. јула). Топаловић је пошао од тезе да су се младотурци скрхали на једном од њихових основних принципа — на начелу најстрожег државног централизма, што заиста одговара васпитању и менталитету касарне. Тај централизам није био оправдан већ због сасвим различите економско-социјалне ситуације у разним деловима царства; док је у Македонији капитализам био у пуном јеку, у Анадолију је било група сточара без сталног станишта, а у Албанији се још углавном одржала племенска организација. Младотурци нису схватили да у таквој привредно-социјалној и политичкој ситуацији треба управљати диференцирано. У вези с тим је Топаловић констатовао: „Федерализам у организацији државе, самоуправа појединих провинција, то је једна нужност заснована на привредном стању Турске.“ Ипак, док је Благојев отклањао арбанашку аутономију, Топаловић је писао: „Аутономија Албаније је не само гаран-

³⁷ РН, 14. III 1912, 1.

³⁸ Д. Благојев, н. д., XV (1961), 280—1, 302, 303, 304, 447; XVIII (1962), 2.

³⁹ *Историјски архив КПЈ*, т. III, 256—7.

⁴⁰ РН, 22. VI 1912, 3.

тија за одржање турског царства, за мир на Балкану и у Европи, већ је и важан културни напредак.⁴¹

Током августа и септембра 1912. политичка агитација ССДП пропагирала је балканску федеративну републику која би обухватала и европски део Турске, уместо војних интервенција Црне Горе, Бугарске и других балканских земаља, које су се трудили да искористе отежани положај Турске настао после рата с Италијом и арбанашким устанком.⁴² Дакле, не рат, него образовање једне велике балканске федеративне републике било би решење за насталу кризу, па и за отпор против империјалистичког притиска и за економски и социјални напредак; та би република водила уништењу капитализма, а с њим би био уништен и антагонизам међу државама и нацијама.⁴³ Питање балканске федерације постало је непосредно актуелно пред избијање првог балканског рата. „Борба“ је 1/14. септембра донела чланак *Балкански проблеми и социјална демократија*. Између осталог, речено је, позивајући се на одлуке Прве балканске социјалдемократске конференције, да је балканска федеративна република једина гаранција међународног мира који може угрозити Балканско полуострво. Основно питање балканских распри, према писцу чланка, Ж. Топаловићу, било је македонско питање, које се може решити успостављањем аутономне демократске управе у Македонији. Таква аутономија не би могла да буде сметња установљавању балканске републике.⁴⁴ То је био компромис између ставова и самих бугарских социјалистичких странака, јер су „тесни“ желели републику без македонске аутономије, а „широки“ су мислили на аутономију, али не и на федерацију, него на конфедерацију држава. Топаловић није ни на који начин означио у чијем би оквиру Македонија остварила своју аутономију: у оквиру европске Турске, као федералног члана републике, или у оквиру саме федеративне републике, у ком би случају била и сама федерална чланица, поред Бугарске и Србије, па би сам термин аутономија био нетачан и описан. И у првом и у другом случају испадало би да ССДП није више помишљала на федеративну републику која би била положена на основу проповеданих „целина“ из 1909—1910. године, него је претпостављала републику која би била састављена из постојећих географско-политичких јединица (држава), само без изражених прерогатива самосталних држава. Дакле, рачунала је са једном федерацијом у којој би конфедеративни елементи били изразити.

Није без значаја видети какав је став заузео Филип Филиповић, који је већ постао и члан Руске комунистичке партије (бољшевика). У својим чланцима у петроградској „Правди“ током октобра 1912. он је мислио на конфедерацију, коју је називао федеративном републиком. У ову су имале да уђу балканске државе и Турска. Ипак, заступао је и ставове који би могли значити

⁴¹ РН, 17. VII 1912, 1.

⁴² РН, 9. VIII 1912, 2.

⁴³ РН, 15. VIII 1912, уводник.

⁴⁴ „Борба“, 1. IX 1912, 187.

да се још придржавао „целина“: „Уједињење балканских народа треба да се оствари на економској бази. У првом реду потребно је уништити царинске баријере, (потребно је) стварање царинске уније, увођење јединственог монетарног система итд.“ У једном чланку публикованом 14/27. фебруара 1913, у наступу српске и бугарске војске у Македонији он је још видео могућност да се говори о ослобођењу, док је наступ савезничких трупа у Албанији и Тракији приказао као „прави колонијални рат“. У чланку је експлицитно заступао начело конфедерације балканских република, која треба да омогући пуну слободу развитка свим балканским националностима.⁴⁵ Тај слободни национални развитак, неометан асимилацијом од стране јачих, био је основни разлог што је ССДП, као слабији партнер у низу национално мешовитих области, нагињала конфедеративном, а не простом федеративном облику. Бугарски „тесни“ тражили су стриктно државно јединство балканских народа као целине, па су били мање осетљиви и сентиментални према могућности националне апсорпције недовољно национално афирмисаних и осамостаљених елемената. Очекивање да Македонија цела уђе у бугарску економско-националну целину јасно је само по себи у таквом држању.

Девизе на збору у Београду пред само избијање првог балканског рата најбоље одражавају настојање ССДП да се нађе излаз из противречне ситуације. Говорник је рекао: „Тражимо да се на Балкану изврши једно груписање, које ће нам дати моћ да сами о својој судбини одлучујемо. Ми то груписање разумемо друкчије него владе балканских држава. Владе теже савезима. Кад су војске већ ту, боље је да оне буду у савезу него да се крве. Нека буде савеза. Радикална партија тражи царински савез. И то нека буде. Ми против тога немамо ништа. Али ми наглашујемо да тиме питање није решено. Оно што ми тражимо нису специјални споразуми, него велика политичка и привредна заједница, једна федерација демократских република, у којој се неће знати за политичке и привредне границе (...). Једну потпуну и широку заједницу тражи и решење нашег националног питања. Ми социјалдемократи се у погледу на националну слободу разликујемо од буржоазије. Јер буржоазија хоће слободу за свој народ по цену уништења слободе других народа. Ако би се Македонија присајединила Бугарској, онда би на сваког једног Бугарина, који би био ослобођен, долазило по један или више заробљених Срба, Грка, Румуна, Турака итд. Ако би се Стара Србија придружила Србији, онда би, опет, на једног слободног Србина долазило по два поробљена Арнаутина, Турчина итд. Ми хоћемо слободу свога народа не уништавајући слободу других. Овај се циљ може постићи једино стварањем на Балкану једне политичке целине, у којој би сви народи били потпуно равноправни, и Срби, и Бугари, и Грци, и Румуни, и Црногорци, и Ци-

⁴⁵ М. М. Сумарокова, *Чланци Филипа Филиповића о балканским ратовима на страницама „Правде“ (1912—1915)*, Прилози за историју социјализма, VIII, Београд, 1971, 332, 333, 336—7.

гани, без обзира на то у којој је области пре неколико векова који владар владао.“⁴⁶

Мада и ССДП жели извесно преобликовање целина које ће сачињавати будуће републике у конфедеративној или федеративној републици, ипак национално измешаније територије треба да се изузму из таквих економско-националних целина и да сачињавају посебне јединице са пуном аутономијом за све становнике таквих мешовитих области. Испало би тако да би национално и привредно већ обликоване целине у виду постојећих држава, са малим модификацијама нових граница (неполитичких и царинских) републичких, сачињавале предложене „целине“, тј. републике. Области Отоманског Царства које се дотад нису афирмисале као економске целине и национално једнородне, требало је да буду аутономне покрајинске целине, са свим општим правима као чланице савеза република, у оквиру преостале турске целине или директно аутономне од целокупног савеза (конфедерације). То би важило и за Македонију, Стару Србију (Санџак и Косово), а свакако и за национално мешовите крајеве Тракије. Да ли би српска целина-република укључила и Босну и Херцеговину (односно друге делове са великом већином српског становништва), није се том приликом могло поставити као питање. Не треба заборавити да ССДП, плаћајући и дуг своје верности Другој интернационали, није желела да дира у Аустро-Угарску, мада је увиђала постојање националног покрета и у тој анахроној дуалистичкој монархији. У супротном случају, да су се примениле „целине“ Благојева и Кауцког (1909), Србија би остала каква је, Косово би припало Албанији, а Бугарска би прикључила Македонију и велики део Тракије. Настала би федеративна република која би се могла назвати и балканско-бугарском. То, очигледно, није одговарало првацима ССДП.

Ако се не врши довољно изоштрана анализа ставова ССДП, појединачна расуђивања лидера ССДП могу понекад изгледати чудно и контрадикторно. Димитрије Туцовић је дисквалификовао улазак балканских државица у балкански савез, утврђујући без велике пророчке дозе да ће се савез распасти и пре самих акција, чим ће се повести реч о подели освојених територија. Кад је до акције, тј. рата ипак дошло, он је најоштрије осуђивао балканске буржоазије због напуштања политике сарадње (ваљда и са Турском).⁴⁷ Кад се буржоазија није могла приволети да закључи демократску федерацију република, изгледа да је српским социјалдемократима, пред већим злом, био добар и балкански савез.

Занимљиво је да је ССДП ванредном конгресу Друге интернационале у Базелу, 11/24. и 12/25. новембра 1912, већ у време првог балканског рата, упутила поздравно писмо, изражавајући жељу за остварење „федеративне републике по народности-

⁴⁶ Д. Лапчевић, *Рат*, 45—51.

⁴⁷ Д. Туцовић, *Целокупна дела*, св. I, Београд, 1924, 26, 31.

ма“.⁴⁸ Тај програм значи прихватање рецепта Кауцког са „целинама“ из 1909. године.

У то време Д. Благојев је констатовао да бугарска буржоазија више није помињала аутономију Македоније, али јој није одговарала подела Македоније. Благојев се питао како се могу измирити противречни интереси и аспирације балканских државица и како ће се одржати пред рат закључени балкански савез. Он је тачно налазио да бугарској грађанској политици до рата 1912. године није било својствено посматрање ствари са становишта балканске целине, али се надао да ће реално стање и неодложни разлози натерати буржоазије свих балканских држава да од балканског савеза крену ка вишој форми заједништва, ка федерацији. Општи положај социјалдемократије се у међувремену погоршао у борби за федеративну републику после поделе освојених територија на основу критерија војних акција и освојења. У говору пред софијском организацијом „тесних“, Благојев је (24. марта 1913) установио да о балканској федеративној републици не постоје јасне представе. Он је разлог тој појави налазио у недовољној економској развијености балканских земаља. „Тесни“ социјалисти су били за слободну циркулацију роба у балканским земљама, па су и зато били против баријера које би чиниле аутономије појединих области.⁴⁹ „Радничке новине“ слагале су се писањем софијског „Радническог вестника“ о економским предностима балканске федерације, па су његов чланак о томе донеле у преводу. Јединствено царинско и економско подручје од 22 милиона становника, у коме се свима пружа слободан приступ пристаништима и системима железничких пруга могло би да знатније унапреди привредне токове.⁵⁰

Месеца маја 1913. ССДП је ближе означила своје виђење положаја Македоније у балканској федерацији: „Македонија може бити збиља аутономна и поштеђена унутрашњих националних сукоба, ако као самоуправна област уђе као равноправни члан у балканску заједницу. Она сама за себе не би могла опстати и развијати се, јер и данашње хомогеније и срећеније балканске државе стоје пред рђавим изгледима за своју самосталност и свој развитак, ако не буду везане тесним организационим везама.“⁵¹ Дакле, македонска аутономија би била везана за целину федерације, а не би била укључена у оквир ниједне федералне чланице.

Поред идејних, перспективних решења, ССДП се одређивала и за алтернативе у дневној политици грађанске сфере, те је и ту установљавала позитивније или негативне чињенице. У дилеми деоба или заједница Балкана макар и на буржоаској основи, Д. Туцовић је био за другу могућност. Кад је због српско-бугарског супарништва око Македоније било јасно да ће се

⁴⁸ Д. Лапчевић, *Рат*, 89—91; *Конгреси Друге интернационале*, књ. II, Београд, 1956, 484—89.

⁴⁹ Д. Благоев, н. д., XVI, 7, 8, 9—10, 19—20, 34—8, 58.

⁵⁰ РН, 19. IV 1913, 1.

⁵¹ РН, 2. V 1913; 1. V 1913; 7. V 1913; 13. V 1913; Ж. Стојковић, н. д., 117.

балкански савез распасти, Туцовић је резигнирано закључио да ће ту бити и крај са самосталном будућношћу Балкана.⁵² Дакле, чак и најлошија заједница значила је за ССДП прихватљиво полазиште за даљу акцију револуционарних снага. Због тога прваци ССДП, као реални политичари, задовољавали су се за почетак и са конфедерацијом, као првом степеницом у стварању независне и социјалистички уређене балканске федерације.

Приликом претреса владине балканске политике у Народној скупштини (маја 1913) ССДП је истакла потребу за заједницом балканских народа и борбом за стварање федерације балканских република; речено је да је федерација Балкана једино средство за пуно уједињење свих нација, за њихово национално конституисање, за привредни и културни напредак, и једино јемство за одбрану балканских народа од колонијалног и империјалистичког поробљавања од стране великих завојевачких сила европских.⁵³ То гледиште је поновљено у Народној скупштини кад је почео други балкански рат.⁵⁴ Јула 1913. ССДП је заступала мишљење „да се Маћедонији и Тракији да пуна аутономија и да оне, као равноправни чланови, уђу са Србијом, Бугарском, Румунијом, Грчком, Црном Гором, Албанијом и Турском у економску, културну и политичку заједницу, у Федерацију Балканских Република“.⁵⁵

Већ од самог почетка 1914. године ССДП се ангажовала да у отежаним условима после рата балканских држава са Бугарском не пропадне идеја о балканској федерацији. У извештају Главне партијске управе поднесеном Десетом партијском конгресу, наглашена је потреба за уједињењем Балкана у борби против империјалистичких притисака. „Онда би се Балкан“ — речено је — „федеративно уређен, у једном савезу република, могао тако развијати да, национално и националитетно груписан по појединим покрајинама, представља једну компактну заједницу која има заједничке привредне, културне и политичке интересе и која би била способна да те интересе заједничком снагом заштити.“⁵⁶ И сам Туцовић је био за стварање једне нове заједнице више форме ради одбране заједничких интереса, па већ и зато „национално ослобођење балканских народа није могуће без уједињења целог Балкана у једну општу заједницу“. „Таква народна заједница у исто време ослободила би све народе и области Балканског полуострва узајамног стешњавања и затварања које често границе са собом носе и свима отворила излазак на море. Балкан би постао једна пространа привредна област у којој би модерни привредни живот добио полета, и сваки део те области добио би у целини јемство за слободу саобраћаја, за осигурање привредних потреба, за брже привредно развијање

⁵² Д. Туцовић, *Избрани списи*, II, 137.

⁵³ РН, 16. V 1913, 1; *Историјски архив*, т. III, 269—70; Д. Лапчевић, *Рат*, 103—5.

⁵⁴ *Историјски архив*, т. III, 270—1; Д. Лапчевић, *Рат*, 105—8.

⁵⁵ РН, 4. VII 1913, 1.

⁵⁶ РН, 15. I 1914, 1.

уопште. Истинска економска еманципација балканских народа лежи у привредној заједници Балкана.⁵⁷ Као што се види, Туцовић се потпуно слагао са бугарским „тешњаџима“ кад је реч о привредном јединству као подлози балканске федерације. Разлике су настајале на терену политичких односа и интереса и на одбрани националитетних територија, тј. таквих на којима се још нису у потпуности развиле етничке индивидуалности у националне.

У ово доба Д. Благојев је развијао тезу да је балканска конфедерација са аутономном Македонијом буржоаска творевина, не желећи да види развојну страну те прве степеннице на путу за пуну федерацију. Осуђујући експанзионизам Аустро-Угарске у правцу Солуна, који је водио уништењу не само Србије него и Македоније, он је констатовао да је аутономија Албаније требало да помогне разбијању самосталности балканских земаља и да је била реквизиит буржоаске сфере и империјалистичке политике, јер је помоћу ње чак и код балканских државица налажен мотив за рат против Турске.⁵⁸

Треба истаћи да је и Туцовић у то време дошао до закључка да Аустро-Угарска и Италија желе да помоћу арбанашке аутономије дубље кроче на Балкан и да потисну Србију и друге балканске земље, нарочито ако би ове биле у међусобном непријатељству. Даља разрада те поставке довела га је на мисао да је потребна једна ужа српско-арбанашка акциона заједница: а) ради отпора двема непосредно заинтересованим велесилама; б) због измешаности насеља на Косову и у суседним областима; в) ради потребе српске привреде да изађе на Јадранско море.⁵⁹ Били су то нови тонови у односу на ранији рефрен о аутономији Старе Србије самостално или заједно са Македонијом, евентуално и са Албанијом. Није јасно како је Туцовић замишљао тај „споразуман рад са Арбанасима“. У сваком случају, Д. Туцовић је подешавао своје политичке ставове, ако би то живот тражио, а није се држао некаквог апстрактног континуитета мисли.

AN OUTLINE OF TUCOVIĆ'S CONCEPTION OF TERRITORIAL ARRANGEMENT OF THE BALKAN FEDERATION

We come across the Balkan federation as an idea already in the writings of the first Serbian socialists, Živojin Žujović and Svetozar Marković. It appears in the Serbian Social Democratic Party (S.S.D.P.) from its very beginnings in 1903 not as a continuation of the older concepts of Serbian socialists but as one related to the positions of the Second International. Not even in the case of the S.S.D.P. leader, Dimitrije Tucović himself, is there any conti-

⁵⁷ Д. Туцовић, *Србија и Арбанија*, Београд, 1914, 109—12.

⁵⁸ Д. Благојев, н. д., XVI, 292, 441.

⁵⁹ Д. Туцовић, *Србија и Арбанија*, 116, 114.

nunity as concerns this idea. Up to 1910, the prevailing concept had been one of a confederation of Balkan states with autonomy for Macedonia (and Old Serbia). In 1909, probably under the influence of leaders of the Bulgarian Tesniaki ('diehard') Socialists, Karl Kautsky launched the idea of economic-political entities as members of a common federative Balkan republic. In order to establish the federation, the national question in each 'entity' had to be solved in a revolutionary manner. The S.S.D.P. accepted the idea, as it expected Bosnia and Herzegovina to go to Serbia as part of a general rearrangement of the Balkan peninsula. Certain modifications in connexion with the idea appeared in the S.S.D.P. in 1911. The following year the Party actually returned to the old idea of a confederative union of Balkan states (republics) with or without Ottoman Turkey, and, again, with an autonomous Macedonia as a nationally mixed region. At its congress in Basel, in November 1912, the Second International still stood for the establishment of a 'federative republic according to nationalities'. Dmítar Blagoev was firmly opposed to the confederation and, especially, to an autonomous Macedonia whose autonomy, he wrote, would very soon be outmanoeuvred by the Bulgarian bourgeoisie which would annex Macedonia. The positions of Romanian Social Democratic leader Christian Rakovsky were close to those maintained by the Serbian Social Democratic Party. Rakovsky took confederation as a transitional, more easily realizable form on the way to a Balkan federative republic. In 1914 Tucović advocated the idea of a closer Serbian-Albanian action community for the purpose of offering stronger resistance to the great powers directly concerned, such as Austria-Hungary and Italy, and for Serbia to gain an economic outlet onto the Adriatic.